

Takács Márta – Kiss Anna

Erkölcstan és etika a filozófiaoktatás keretében

A Magyar Filozófiai Társaság Tanári Munkacsoportja aláírt egy 2010 novemberében közösen megszövegezett nyilatkozatot, mely a „Ne bántsuk Szókratészt!” címet kapta. Ez a nyilatkozat abból az indíttatásból született, hogy úgy érzékeltük, a mai iskolából hiányzik a diákok megfelelő felkészítése arra, hogy a saját életüknek és másokhoz fűződő viszonyaiknak, valamint a közösségekben élés felelősségének kérdéseit végiggondolják. Kezdeményezésünkben a következőket fogalmaztuk meg:

„– Az alapfokú oktatás alapozó és fejlesztő szakaszában legyen tere a megfelelő szakmai megalapozottságú erkölcsi nevelésnek, jusson szerephez a gyermekfilozófia, hasznosítsuk e téren a nemzetközi tapasztalatokat.

A középiskolákban váljon általánossá a filozófia oktatása, mert szerepe kiemelten fontos az énkép, az önreflexív gondolkodásmód kialakulásában, a felelősséggel kialakított véleményalkotás, a vitakultúra fejlesztésében, a társadalmi létből fakadó kérdések feldolgozásának előkészítésében.”

A „Ne bántsuk Szókratészt!” nyilatkozat zárógondolatai a következők voltak:

„– A XXI. században felnövekvő nemzedéknek a mainál magasabb szinten kell ismernie és vizsgálnia az emberlét alapvető problémáit, az erkölcsi rendszereket, valamint az emberek, kultúrák közötti valódi kommunikáció lehetőségeit.

– A filozófia az emberi szolidaritás iskolájának, a kölcsönös megértés és tisztelet kiindulási pontjának tekinthető.”

Mindezt azért tartom fontosnak felidézni, mert mi a jelenlegi, etika tantárgyat megerősítő törekvést a „Ne bántsuk Szókratészt!” mozgalomhoz hasonló törekvésnek gondoljuk. Éppen ezért nagyon örülünk a jelen tanácskozásnak. Abban reménykedünk, hogy a rokon kezdeményezésekből kiinduló törekvések találkozhatnak, és összefoghatnak.

A tanácskozás egyik fontos kérdése lehet az, hogy az etikát, erkölcstant hogyan definiáljuk. A gondolkodás története során a filozófiából sorra kiváltak egyes tudományterületek, a tudás önálló ágává váltak. (Lehetne itt említeni a természettudományos diszciplínákat, pszichológiát, nyelvészetet stb.) A filozófusszakma álláspontja az, hogy az etika, erkölcstan mind a mai napig a filozófiai kérdésfeltevés része, a filozófiai gondolkodás gyümölcse, attól elválaszthatatlan. A NAT szövege arra utal, hogy az Alaptörvény is hasonlóképpen definiálja az etikát: olyan területként írja le, amelynek lényege, hogy keresi a helyes kérdéseket, és nincs végleges módszere, vagyis a filozófiai vizsgálódás része. Idézem a NAT-ból:

„Az erkölcstan, etika műveltségterület [...] Nem kész válaszokat kínál, hanem a kérdések felismerésére és értelmezésére törekszik. Feladata, hogy a morális helytállás értelmének

sokoldalú megvilágításával elmélyítse a tanulók önismeretét, segítsen különbséget tenni jó és rossz döntés között, eligazodni az emberi kapcsolatok bonyolult világában. Fejleszti a tanulók problémaérzékenységét, erősíti becsület- és igazságérzetüket, és megtanít a lelkiismeretünket nyugtalanító erkölcsi dilemmák tudatosítására, elfogulatlan vizsgálatára, szabatos kifejezésére.”

Amennyiben helytelenül határozzuk meg az erkölcsant és az etikát, vagy ha nincsen konszenzusos definíciója ezen tantárgyaknak, akkor létrejöhet egy rossz forgatókönyv. Ebben az esetben a tanárok egyedi felfogásán múlik, milyen tartalommal töltik meg óráikat, és esetlegessé válik, hogy a diákok számára érdekes és hasznos, vagy épp ellenkezőleg, felesleges és értelmetlen órává válik, ezért nyugúgnak érzett üresjárat lesz a tanárok és az iskolák számára is.

(Nem tartozik szorosan ide, de nem volnék önmagam számára hiteles, ha ezen a ponton nem említeném meg, hogy pont a filozófiának és etikának előbb említett szoros összetartozása miatt az etikatanár-képzést elképzelhetetlennek tartjuk alapos filozófiai stúdiumok nélkül.)

Az etikát és a filozófiát az előbb említettek miatt mi egymás nélkül elképzelhetetlen, egymásra épülő tárgyként tudjuk elképzelni. Éppen ezért azt javasoljuk, hogy a két tárgy a jövőben szorosabban tartozzon össze. Először felvázolnám azokat a területeket, ahol az etika és a filozófia eddig külön járta a maga útját a magyar középiskolákban, és szeretném javasolni ezeken a pontokon a két tantárgy (valamint a társadalomismeret) együttműködését.

- Át kellene gondolni az érettségi vizsga lehetőségét oly módon, hogy a gimnáziumokban komplex tárgyként jelenjen meg az etika és a filozófia, szakközépiskolákban az etika és a társadalomismeret.

A hasonló komplex típusú érettségi vizsgákra vannak külföldi minták: Ausztriában (Freud és Wittgenstein hazájában) komplex pszichológia, filozófia érettségi vizsga van. A komplex érettségi vizsgánál javasoljuk, hogy az a felvételi eljárásban beszámítható legyen társadalomtudományi és bölcsészettudományi képzéseknél.

- A humán tárgyak közül egyedül a filozófiának van diákolimpiája, ebben az évben 20. alkalommal rendezik meg Oslóban a versenyt. A diákolimpia kérdései között mindig is hangsúlyosak voltak az etikai, társadalomfilozófiai kérdések, úgyhogy a verseny előkészítésében is komoly együttműködésre látunk lehetőséget.

És végül van pár olyan terület még, amely a Magyar Filozófiai Társaság (MFT) Filozófiatanári Munkacsoportjának a további kezdeményezései közé tartozik, ezeknél is szorgalmazzuk az együttműködést:

- 7. alkalommal rendezi meg a filozófiatanárok közössége nyáron a FIDI-t (filozófiai diáktalálkozó), idén a Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban, Győrben, ahová az ország számos pontjáról várjuk a közös beszélgetésre vágyókat. Tavaly már érkeztek határon túli magyar fiatalok és filozófiatanárok is, idén még szélesítjük a meghívottak körét: a környező országok közül többet szeretnénk bevonni a programba.
- Az MFT minden évben kiír egy országos pályázatot középiskolásoknak, ehhez minden etikát tanuló diák jelentkezését is indokoltnak tartjuk, az idei téma: a szerelem.

Zárva gondolataimat, szeretném megismételni, hogy etikát és erkölcsant a világi magyar oktatási intézményekben a filozófiaoktatás szűkebb vagy tágabb keretein belül kellene oktatni.

javaslataink

- *Az általános iskola alsó tagozatán* legyen az osztálytanító feladata az erkölcsant gondozása. A tanítóképzés célirányos fejlesztése biztosíthatja a tanítók ismereteinek szinten tartását, fejlesztését. Javasoljuk a nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező gyermekfilozófia felhasználást. A NAT-nak való megfelelést osztályfőnöki kerettanterv biztosíthatja.
- *Az általános iskola 5. és 6. osztályában* is az osztályfőnökökre bízánk az erkölcsi alapismeretek tanítását, kerettantervi segítséggel, és a pedagógusok számára 60 órást továbbképzési kötelezettséggel.
- *A 7. és 8. osztályban* az erkölcsant tantárgy számára heti két órát biztosítanánk kerettantervi szabályozással (a minisztérium nem támogatja az egyórás tantárgyak bevezetését).

Fontosnak tartjuk, hogy a tárgyat olyan általános vagy középiskolai tanár tanítsa, aki etikatanári vagy filozófia szakos szakképesítéssel rendelkezik.

Az eddig megjelent és használatban lévő oktatási anyagok (tankönyvek, kézikönyvek) szerintünk igazíthatóak az új NAT-hoz. A köznevelési törvény pontosítja a középfokú intézmények feladatkeretét.

– Ez lehetőséget nyújt számunkra, hogy az etika bevezetését, illetve általánossá tételét javasoljuk kerettantervi szabályozással a szakközépiskolákban és a gimnáziumokban a 9. vagy a 10. évfolyamon heti két órában tantárgyként.

– A szakközépiskolák 10. vagy 11. évfolyamán heti két órában a társadalomismeret, a gimnáziumok 10. vagy 11. évfolyamán heti két órában tanított tárgyként a filozófia jelenlétét tartjuk fontosnak. A két tárgyat szakirányú (társadalomismeret, illetve filozófia szakos tanári) képesítéssel, vagy az etika esetében megfelelő (etika vagy filozófia) szakos tanári szakképesítéssel rendelkező tanár taníthatja eredményesen. A filozófia és a társadalomismeret tantárgy minden részletre kiterjedő oktatási dokumentációval rendelkezik, amelyeket a NAT szerint át lehet dolgozni.

Az új felsőoktatási törvény (2011. évi CCIV. törvény/204/.) 64. § 2/b szakasza ágazati irányítás alá helyezi a pedagógusképzést. A 102. § kimondja, hogy a képzés szakirányait, szakjait kormányrendelet, a tanári szakok képzési és kimeneti követelményeit miniszteri rendelet szabályozza majd.

A 2005. évi felsőoktatási törvény hatályát veszti, s 2012. szeptember 1-je után nem vehető fel hallgató e törvény alapján.

Az előbbieken vázolt terv munkaerő-szükségletének biztosítása érdekében azt kérjük a döntéshozóktól, hogy a megszülető jogszabályok tegyék elérhetővé az első tanári szakképesítés megszerzését főiskolákon etika, egyetemeken filozófia szakon. Ezzel kiküszöbölhető

a 289/2005. (XII.22.) kormányrendelet hibája, amely csak 2. szakképzettségként definiálja az etika- és a filozófiatanári képesítést.

Hatályukat veszítik a 2010. évi LXXII.(72.) törvény rendelkezései az érettségi vizsgáról és a felvételi eljárásról. Vissza kellene állítani az emelt szintű érettségi vizsga lehetőségét oly módon, hogy komplex vizsgaként *gimnáziumokban az etika és a filozófia, szakközépiskolákban az etika és a társadalomismeret tudásanyagát* kérje számon. Szerintünk MOST van lehetőség a különböző jogszabályok rendelkezéseinek összehangolására.